Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "Publiskie ieguldījumi enerģētikas infrastruktūrā kā daļa no klimata pārmaiņu problemātikas risinājuma"

(pašiniciatīvas atzinums)

(2022/C 486/10)

Ziņotājs: ***Thomas KATTNIG***

Līdzziņotājs: ***Lutz RIBBE***

Pilnsapulces lēmums	20.1.2022.
Juridiskais pamats	Reglamenta 52. panta 2. punkts
	Pašiniciatīvas atzinums
Atbildīgā specializētā nodaļa	Transporta, enerģētikas, infrastruktūras, informācijas sabiedrības specializētā nodaļa
Pieņemts specializētās nodaļas sanāksmē	7.9.2022.
Pieņemts plenārsesijā	22.9.2022.
Plenārsesija Nr.	572
Balsojuma rezultāts	
(par / pret / atturas)	162/7/8

1. **Secinājumi un ieteikumi**

1.1. Klimata krīzes sekas smagi skar Eiropu un pasauli. Pēdējos gados mūsu rīcībā ir vairāk iespēju efektīvi pielāgoties klimata pārmaiņām, tomēr eksperti norāda uz finanšu līdzekļu nepietiekamu piesaisti, iedzīvotāju un privātā sektora nepietiekamu ieinteresētību, kā arī uz politiskās vadības trūkumu.

1.2. Lai nodrošinātu augošo pieprasījumu pēc elektroenerģijas un sasniegtu klimata mērķrādītājus, nepieciešams divkāršot ieguldījumus elektrotīklā līdz 55 miljardiem EUR gadā un palielināt līdzekļus tīras enerģijas ražošanas jaudas ierīkošanai līdz 75 miljardiem EUR gadā ([1]). Tāpēc ļoti svarīgi ir publiskā sektora ieguldījumi viedās un atjaunīgās energosistēmās un uzglabāšanas infrastruktūrā, lai panāktu energoapgādes drošību, izskaustu enerģētisko nabadzību, saglabātu pieņemamas cenas un radītu darbvietas.

1.3. EESK atbalsta Komisijas priekšlikumus paātrināt un racionalizēt atļauju piešķiršanas procedūras atjaunīgo energoresursu enerģijas jomā un šādiem projektiem noteikt tā dēvētās "īpaši piemērotās teritorijas" (*go-to areas*). Šeit slēpjas ievērojams potenciāls ātrākai enerģētikas pārkārtošanai. Vēl jo svarīgāk ir pēc iespējas precīzāk definēt, kādi vienkāršojumi ir spēkā tā dēvētajās "īpaši piemērotajās teritorijās".

1.4. Eiropas enerģētikas jomas tiesību aktos klimata aizsardzība nav atzīta par tīkla regulēšanas mērķi. Tāpēc arī valstu regulatīvajām iestādēm ir grūti radīt stimulus elektroenerģijas sadales tīklu pārveidei, paplašināšanai un modernizācijai, lai panāktu to atbilstību klimatneitralitātes prasībām.

1.5. Runājot par energosistēmu un infrastruktūras turpmāko organizāciju, EESK vairākkārt uzsvērusi, cik svarīga ir gan visu patērētāju – mājsaimniecību, uzņēmumu un energokopienu – aktīva līdzdalība viedo energosistēmu attīstībā, gan stimulu ieviešana, kas mudinātu pilsonisko sabiedrību piedalīties enerģētikas pārkārtošanā un nodrošinātu iedzīvotāju dalību finansēšanā.

([1]) Šādu secinājumu ir izdarījusi Elektroenerģijas nozares apvienība *Eurelectric*.

1.6. Eiropas Savienībā publisko investīciju līmenis tīras enerģijas tehnoloģijās, kuras ir vajadzīgas dekarbonizācijai, ir zemāks nekā visās pārējās lielajās tautsaimniecībās, un tas apdraud ES konkurētspēju. Kopš liberalizācijas sākuma elektroenerģijas uzņēmumu ieguldījumu apjoms samazinās. Šis ieguldījumu apjoma samazinājums ir radījis apgādes traucējumus un kavē atjaunīgo energoresursu izmantojuma paplašināšanu. Tāpēc EESK atbalsta Komisijas priekšlikumu plāna *REPowerEU* īstenošanai izmantot atveseļošanas plānus un Atveseļošanas un noturības mehānismu, kā arī papildu finansējumu no Kohēzijas fonda reģionālajai attīstībai un ES lauksaimniecības politikas līdzekļus.

1.7. Tirgus struktūra un regulējums ir jāpielāgo jaunajiem nākotnes apstākļiem, proti, turpmākai atjaunīgo energoresursu enerģijas dominancei (tostarp decentralizētākai ražošanai un lielākam vietējam patēriņam), jārada nepieciešamie priekšnoteikumi dažādiem iesaistītajiem dalībniekiem un jānodrošina pienācīga patērētāju aizsardzība. EESK atzinīgi vērtē Komisijas nodomu apsvērt iespējas optimizēt elektroenerģijas tirgus struktūru un uzstājīgi aicina veikt tirgus novērtējumus, kuros analizēta visu potenciālo enerģijas tirgus dalībnieku rīcība un enerģijas tirgus struktūra. Vienlaikus EESK uzsver, ka pirms priekšlikumu iesniegšanas vienmēr ir svarīgi veikt visaptverošu ietekmes novērtējumu.

1.8. EESK atkārtoti iesaka publiskajiem ieguldījumiem piemērot "līdzsvarota budžeta normu", lai nodrošinātu produktivitāti un sociālo un ekoloģisko pamatu nākamo paaudžu labklājībai.

1.9. Jauktu finansēšanu, iesaistot privātos ieguldītājus, var izmantot tikai tad, ja tiek nodrošināts, ka iepirkuma procedūra notiek pārredzami un šajā saistībā publiskajam sektoram nerodas nepamatotas lielākas izmaksas nekā gadījumā, ja finansēšana būtu publiska. Attiecībā uz pamatotām papildu izmaksām jānodrošina pilnīga pārredzamība. Vēl jo svarīgāk ir šādu jauktas finansēšanas modeļu izmantošanas gadījumā skaidri definēt tiesības un pienākumus, precizēt atbildības jautājumus un nodrošināt efektīvu un ātru konfliktu risināšanas sistēmu, lai nepieļautu papildu ilgtermiņa izmaksas un atbildības problēmu neizdevīgu risināšanu.

1.10. EESK uzsver, ka "taisnīga pārkārtošanās" nozīmē ne tikai pārkārtošanās finansēšanu. Tā ietver arī mērķi radīt pienācīgu darbu, kvalitatīvas darbvietas un sociālo nodrošinājumu, saglabāt Eiropas uzņēmumu konkurētspēju, tāpēc vajadzīgi sevišķi pasākumi visos līmeņos, it īpaši reģionu līmenī.

1.11. EESK pauž pārliecību, ka ir svarīgi tīkla paplašināšanu definēt kā sevišķi svarīgas sabiedrības intereses, kā vienu no regulējuma mērķiem iekļaut klimata aizsardzību un kopumā labāk saskaņot atjaunīgo energoresursu enerģijas ieguves un elektrotīkla plānošanu. Šajā saistībā noteikti ir vajadzīgi konkrēti Eiropas tiesību noteikumi.

1.12. Pēdējās desmitgades norises, tīkla paplašināšanas problēmas, milzīgais enerģijas cenu pieaugums, kiberuzbrukumu risks un, visbeidzot, bet ne mazāk svarīgi, Ukrainā notiekošais karš skaidri parāda, kas ir galvenais – proti, jautājums par to, kas turpmāk kontrolēs tādu svarīgu infrastruktūru kā energotīkls. Tātad primāri runa ir par sabiedrības interesēm. No tā loģiski izriet, ka infrastruktūrai ir jābūt publiskā sektora īpašumam, kam jādarbojas sabiedrības interesēs un jānovērš esošā nevienlīdzība.

1.13. Jautājums par to, kādas priekšrocības un trūkumi labi funkcionējošā enerģijas tirgū ir enerģētikas infrastruktūras esībai publiskā un privātā īpašumā un/vai šādas infrastruktūras privātai finansēšanai, noteikti ir svarīgs un būtu jāanalizē Komisijas plānotajā novērtējumā, kurā tiks aplūkotas iespējas optimizēt enerģijas tirgus struktūru. Šādas analīzes rezultāti var kalpot kā vērtīgs lēmumu pieņemšanas rīks dalībvalstīm, kuru kompetencē ir lemt par to, vai energoinfrastruktūra ir publiska vai privāta. EESK uzskata, ka elektroenerģija ir ne tikai svarīga stratēģiskas nozīmes prece visai ES ekonomikai, bet arī sabiedriskais labums. Tāpēc EESK aicina Eiropas Komisiju sīki analizēt visa Eiropas enerģētikas nozares privatizācijas un liberalizācijas procesa ietekmi un sekas attiecībā uz tās stabilitāti, apgādes drošību un elektroenerģijas tirgus darbību, kā arī pārvērst visas enerģētikas nozares reorganizācijā, ietverot iespējas stiprināt valstu un publiskā sektora lomu.

2. **Vispārīga informācija**

2.1. Klimata krīzes sekas jau tagad ietekmē ne vien miljardiem cilvēku visā pasaulē, bet arī ekosistēmas, kā skaidri izklāstīts jaunākajos Klimata pārmaiņu starpvaldību padomes (*IPCC*) ziņojumos. Un tas notiek, lai gan temperatūras paaugstināšanās vēl nav sasniegusi Parīzes nolīgumā noteikto 1,5 grādu mērķi. Īpaši problemātisks jautājums: tām sistēmām un grupām, kuras karstums, sausums, plūdi, slimības, ūdens un pārtikas trūkums skars vissmagāk, bieži vien ir vismazāk resursu, lai šos apstākļus pārvarētu.

2.2. Pēdējos gados mums ir aizvien vairāk iespēju efektīvi pielāgoties klimata pārmaiņām. Tomēr daudzās Eiropas daļās īstenotie un plānotie pasākumi nesniedz pietiekamus rezultātus. Speciālisti norāda uz nepietiekamu finanšu līdzekļu piesaisti, iedzīvotāju un privātā sektora nepietiekamu ieinteresētību, kā arī uz politiskās vadības trūkumu.

2.3. Tas, ka Ukrainas kara dēļ Eiropā lielas naudas summas tiek strauji novirzītas militāriem mērķiem, rada bažas par to, ka tādēļ tiks bloķēti finanšu līdzekļi un var aizkavēties klimata aizsardzības pasākumu īstenošana. Tāpēc EESK atzinīgi vērtē Komisijas plānā *REPowerEU* ([2]) paredzētos pasākumus un instrumentus, kuru mērķis ir mazināt ES atkarību no fosilā kurināmā, it īpaši no Krievijas fosilā kurināmā, veicot energotaupības pasākumus, paātrinot pāreju uz atjaunīgo energoresursu enerģiju, veicinot piegādātāju diversifikāciju un apvienojot spēkus, lai izveidotu noturīgāku energosistēmu un reālu enerģētikas savienību.

2.4. Lai sasniegtu klimata mērķus, atjaunīgo energoresursu enerģijas ieguves jauda jāpalielina vairāk nekā divas reizes. Jau tagad izmaksas par zaļo elektroenerģiju, kas nav izmantojama vai transportējama un kuras ieguve ir jāsamazina, lielajās valstīs, piemēram, Vācijā, sasniedz vairākus simtus miljonu euro gadā. Šis ekonomiskais zaudējums palielināsies vēl vairākkārt, ja strauji netiks paplašināti elektrotīkli un uzglabāšanas jaudas, vienlaikus uzlabojot elektroenerģijas izmantošanas iespējas tieši uz vietas. Tīklu plānošanā un regulējumā ir svarīgi energotīklu attīstību pielāgot klimatneitralitātes mērķim. Šajā saistībā būtiska nozīme ir sadales tīkliem, jo tiem tiek pieslēgts vairums atjaunīgo energoresursu enerģijas ražošanas iekārtu.

2.5. Lai izpildītu šo prasību, ieguldījumi elektrotīklā ir jāpalielina divkārt līdz 55 miljardiem euro gadā un līdzekļi tīras enerģijas ražošanas jaudas nodrošināšanai ir jāpalielina līdz 75 miljardiem euro gadā ([3]). Šajā saistībā EESK uzsver pievienoto vērtību, ko rada Komisijas priekšlikumi par ātrām atļauju piešķiršanas procedūrām atjaunīgās enerģijas projektiem un par tā dēvēto "īpaši piemēroto teritoriju" noteikšanu šādiem projektiem. EESK atbalsta to, ka tiek paātrinātas un racionalizētas atļauju piešķiršanas procedūras, kas attiecas uz atjaunīgo energoresursu enerģijas ieguvi. Turklāt īpaša uzmanība jāpievērš sadales tīkliem, jo tajos parasti ievada atjaunīgo elektroenerģiju.

2.6. Tāpēc ļoti svarīgi ir publiskā sektora ieguldījumi viedās un atjaunīgās energosistēmās, lai panāktu energoapgādes drošību, izskaustu enerģētisko nabadzību, saglabātu pieņemamas cenas un radītu darbvietas. Ir skaidrs, ka zaļā pārkārtošanās saskaņā ar Eiropas zaļo kursu ārkārtīgi ietekmēs nodarbinātības situāciju oglekļietilpīgās enerģētikas nozarēs. Vienlaikus, mērķtiecīgi palielinot publiskā sektora ieguldījumus klimatneitrālās energosistēmās, pavērsies dažādas jaunas nodarbinātības iespējas. Šajā nolūkā budžetā būs jāparedz attiecīgas iespējas, pārveidojot fiskālo sistēmu, kā EESK ierosināja 2021. gada oktobra pašiniciatīvas atzinumā "ES fiskālās sistēmas pārveide ilgtspējīgai atveseļošanai un taisnīgai pārejai".

2.7. Līdz šim Eiropas enerģētikas jomas tiesību aktos klimata aizsardzība nav atzīta par tīkla regulēšanas mērķi. Tāpēc arī valstu regulatīvajām iestādēm ir grūti radīt stimulus elektroenerģijas sadales tīklu pārveidei, paplašināšanai un modernizācijai, lai panāktu to atbilstību klimatneitralitātes prasībām.

([2]) *Plāns REPowerEU*, COM(2022) 230 final.
([3]) Šādu secinājumu ir izdarījusi Elektroenerģijas nozares apvienība *Eurelectric*.

2.8. Runājot par energosistēmu un infrastruktūras turpmāko organizāciju, EESK vairākkārt uzsvērusi, cik svarīga ir visu patērētāju – mājsaimniecību, uzņēmumu un energokopienu – aktīva līdzdalība viedo energosistēmu attīstībā. Diemžēl šajā saistībā ir dzirdēti tikai solījumi, bet nav bijis konkrētu iniciatīvu. EESK aicina beidzot nodrošināt stimulus, ar ko mudināt ražojošos patērētājus, atjaunīgās enerģijas kopienas un iedzīvotāju energokopienas iesaistīties, lai pilsoniskā sabiedrība varētu piedalīties enerģētikas pārkārtošanā un patērētājiem būtu iespēja aktīvi piedalīties tirgū. Tas var arī mazināt problēmu, ko rada augošās izmaksas, kuras saistītas ar atjaunīgo energoresursu enerģijas ieguves samazināšanu tīkla pārslodzes dēļ.

2.9. EESK atbalsta Eiropas enerģētikas tīklu (*TEN-E*) ES noteikumu efektīvāku pielāgošanu zaļā kursa mērķiem, it īpaši saistībā ar enerģētikas sistēmas dekarbonizāciju, pārkārtošanos uz klimatneitralitāti, atjaunīgo energoresursu enerģijas ieguves attīstību, energoefektivitāti un enerģētiskās nabadzības riska mazināšanu. Tā kā enerģētikas tīkliem ir būtiska loma enerģētikas sistēmas līdzsvara, noturības un attīstības nodrošināšanā, EESK aicina regulu vairāk vērst uz enerģētikas sistēmas integrāciju, lai tiktu veicināta visu veidu bezoglekļa enerģijas ieguve, un nepieļaut šīs sistēmas dezintegrāciju nekādā veidā. Tāpēc ir atzinīgi vērtējama Padomes un EP iniciatīva ne tikai atjaunīgos energoresursus, bet arī sadales tīklus definēt kā "sevišķi svarīgas sabiedrības intereses".

2.10. Pašreizējais cenu pieaugums ir slogs Eiropas iedzīvotājiem un uzņēmumiem. EESK ar nožēlu atzīmē, ka tās aicinājumam ([4]) mazināt stratēģisko atkarību no neuzticamām trešām valstīm nesekoja politikas veidotāju rīcība un šī atkarība – tieši pretēji – ir palielinājusies. Krievija ir lielākā naftas, gāzes un ogļu eksportētāja uz Eiropas Savienību, un daudzas atomelektrostacijas ir atkarīgas no Krievijas degvielas elementiem un tehnoloģijām. Pašreizējā enerģijas cenu krīze Eiropas iedzīvotājus un uzņēmumus būtu skārusi daudz mazāk, ja Eiropa, kā solīts, jau savlaicīgi būtu samazinājusi fosilā kurināmā importu. Tāpēc EESK atzinīgi vērtē plānā *REPowerEU* paredzētos centienus strauji samazināt šo atkarību, it īpaši no Krievijas. EESK atbalsta ES iestāžu un dalībvalstu centienus efektīvi risināt cenu problēmu saskaņā ar 2021. gada oktobra paziņojumu, kā arī paziņojumu par elektroenerģijas tirgu COM(2022) 236 final un instrumentiem, kas paredzēti valsts atbalsta pagaidu regulējumā.

2.11. Ņemot vērā pašreizējo situāciju, EESK vēlreiz vērš uzmanību uz to, ka galvenais ir nevis dažādot atkarības, bet gan panākt "stratēģisku enerģētisko neatkarību un autonomiju". Atjaunīgā enerģija un ūdeņradis būs dekarbonizācijas procesa virzītājspēks, un to ražošanai, cik vien iespējams, ir jānotiek Eiropas Savienībā.

2.12. Līdztekus ievērojamiem energotaupības pasākumiem dažos reģionos pašlaik kā īstermiņa vai vidēja termiņa aizstājēju Krievijas dabasgāzei var izmantot sašķidrinātu dabasgāzi. Ilgtermiņā klimata aizsardzības mērķiem atbilstīgs risinājums ir zaļais ūdeņradis, ja tas ir pieejams pietiekamā daudzumā un par samērīgu cenu. Eiropa pati nevar saražot visu sev nepieciešamo gāzes apjomu – kā tas noteikti ir sašķidrinātas gāzes gadījumā, savukārt atkarība no ūdeņraža importa vēl ir strukturējama, un no Krievijas katastrofas ir jāgūst pareizā mācība. EESK brīdina, ka, izmantojot resursus Krievijas gāzes aizstāšanai, Eiropai ir jārīkojas ļoti piesardzīgi, ņemot vērā to ietekmi uz vidi un jauno atkarību no trešām valstīm, kuru vērtības neatbilst tādām Eiropas vērtībām kā stabila demokrātija, cilvēktiesību ievērošana un tiesiskums.

2.13. Eiropas Savienībā publisko investīciju līmenis tīras enerģijas tehnoloģijās, kuras ir vajadzīgas dekarbonizācijai, ir zemāks nekā pārējās lielajās tautsaimniecībās, un tas apdraud ES globālo konkurētspēju. Turklāt Eiropas Revīzijas palāta brīdina, ka ES stratēģija *REPowerEU*, iespējams, nevarēs piesaistīt pietiekami daudz līdzekļu. Tāpēc EESK atbalsta Komisijas priekšlikumu plāna *REPowerEU* īstenošanai izmantot atveseļošanas plānus un Atveseļošanas un noturības mehānismu, kā arī papildu finansējumu no Kohēzijas fonda reģionālajai attīstībai un ES lauksaimniecības politikas līdzekļus.

([4]) EESK atzinums "Enerģijas cenas", OV C 275, 18.7.2022., 80. lpp.

2.14. Dažās ES dalībvalstīs un ES līmenī uzskata, ka Ukrainas kara sekas ir izšķirošais stimuls, kas mudina iegūt lielāku enerģētisko neatkarību un sasniegt klimatneitralitāti. EESK to vērtē atzinīgi. Tomēr pašlaik vērojama neviendabīga aina: tiek apsvērta plašāka sašķidrinātās gāzes izmantošana un atgriešanās pie ogļu izmantošanas, kas var attālināt enerģētikas pārkārtošanu. EESK šādas ieceres vērtē kritiski, taču apzinās, ka īstermiņā enerģijas ražošanas iespēju dažādošana ir ārkārtas pasākums, kas vairo energoapgādes drošību. Tāpēc papildus vēja un saules enerģijai ir svarīgi izmantot tos dažādos mazoglekļa enerģijas avotus, kas ekonomiski un ekoloģiski iederas energosistēmā. Vienlaikus Komiteja aicina lielāku darbu ieguldīt enerģētikas sistēmas ekoloģiskajā pārkārtošanā.

2.15. Eiropas Sabiedrisko pakalpojumu arodbiedrību federācija (*EPSU*) publicēja ziņojumu ([5]), kurā apstiprināts, ka energosistēmas liberalizācija ir nodrošinājusi tikai dažus risinājumus pieaugošās klimata krīzes pārvarēšanai. Oglekli emitējošu energoresursu plašā aizstāšana ar praktiski izmantojamiem alternatīviem risinājumiem lielā mērā ir bijusi iespējama ar ievērojamu valsts subsīdiju palīdzību, nevis brīvā tirgus konkurences dēļ. Ziņojumā secināts, ka, Eiropā nemainot pašreizējo energosistēmas modeli, nebūs iespējams izpildīt Parīzes nolīgumā paredzētās saistības.

3. **Vispārīgas piezīmes**

3.1. Straujo klimata pārmaiņu un pašreizējās enerģētikas krīzes dēļ drīzumā būs vajadzīgi ieguldījumi infrastruktūrā, lai līdz 2050. gadam sasniegtu klimatneitralitātes mērķi un nodrošinātu energoapgādi. Vienlaikus enerģijas cenu kāpums ir atklājis arī enerģijas tirgus trūkumus. Runājot par enerģētikas nākotni, ir jāaplūko svarīgi jautājumi, kas nodrošinās tīru, pieejamu un uzticamu energoapgādi un tiesības uz enerģiju. EESK uzsver, ka steidzami jāveic publiskie ieguldījumi, lai panāktu enerģētisko neatkarību no Krievijas gāzes importa, un atbalsta pasākumus, ko Komisija šajā sakarā ierosinājusi plānā *REPowerEU*.

3.2. Turklāt ir jāņem vērā arī tirgus uzbūve un tā regulējums, jārada nepieciešamie priekšnoteikumi atsevišķiem tirgus dalībniekiem un jāstiprina pienācīga patērētāju aizsardzība. EESK atzinīgi vērtē Komisijas nodomu apsvērt iespējas, kā optimizēt elektroenerģijas tirgu, un pieņem zināšanai Komisijas analīzi par elektroenerģijas un gāzes tirgiem un pasākumus, kas ierosināti, lai risinātu augsto enerģijas cenu problēmu, kā arī priekšlikumus uzlabot enerģijas tīklus un uzglabāšanas jaudas un atkārtotos solījumus uzlabot mazo tirgus dalībnieku (ražojošo patērētāju) iespējas piekļūt tirgum un garantēt energoapgādes drošību.

3.3. Tirgus struktūra un regulējums ir jāpielāgo jaunajiem nākotnes apstākļiem, proti, turpmākai atjaunīgo energoresursu enerģijas dominancei. Atslēgvārdi: decentralizētāka ražošana un lielāks vietējais patēriņš. Tomēr, lai tas notiktu, vēl ir jānodrošina vajadzīgie nosacījumi dažādiem dalībniekiem un pienācīga patērētāju aizsardzība. Ir vajadzīgi tirgus novērtējumi, kuros analizēta visu potenciālo dalībnieku rīcība enerģijas tirgū un enerģijas tirgus struktūra. Vienlaikus EESK uzsver, ka pirms priekšlikumu iesniegšanas vienmēr ir svarīgi veikt visaptverošu ietekmes novērtējumu. EESK norāda, ka steidzami jāpanāk augsto elektroenerģijas cenu, kas negatīvi ietekmē dalībvalstu tautsaimniecību, pazemināšanās, tostarp elektroenerģijas un gāzes cenu savstarpēja sasaiste.

3.4. Jautājums par to, cik lielā mērā un ar kādu tirgus struktūru var panākt energoapgādes drošību, izmantojot tirgus līdzekļus, jau ilgu laiku ir atstāts novārtā. Energosistēma, kuras pamatā ir atjaunīgie energoresursi (ko lielākoties ražo pašā ES), faktiski var nodrošināt augstu energoapgādes drošību. Taču tas nenotiks pats no sevis – priekšnosacījums tam ir pareiza

([5]) *A Decarbonised, Affordable and Democratic Energy System for Europe*, https://www.epsu.org/sites/default/files/article/files/Going%20Public_EPSU-PSIRU%20Report%202019%20-%20EN.pdf.

normatīvā vide. Īpaši svarīgi ir viedie tīkli, kas daudzajiem miljoniem enerģijas ražotāju un patērētāju sūta skaidrus signālus, lai viņi rīkotos sistēmai labvēlīgā veidā un tādējādi vairotu energoapgādes drošību.

3.5. Infrastruktūras projektu finansēšanas jomā publiskajam sektoram iepriekš lielākais šķērslis vienmēr bijuši stingri budžeta noteikumi. Tāpēc jāpanāk, lai projekti, kas saistīti ar Eiropas zaļo kursu, enerģētisko neatkarību un digitālo nozari būtu atbrīvoti no jebkāda regulējuma, kurš kavē šādus publiskos ieguldījumus. Tāpēc saskaņā ar savu atzinumu "ES fiskālās sistēmas pārveide" ([6]) EESK iesaka publiskajiem ieguldījumiem piemērot "līdzsvarota budžeta normu", lai nodrošinātu produktivitāti un sociālo un ekoloģisko pamatu nākamo paaudžu labklājībai.

3.6. Jauktu finansēšanu, iesaistot privātos ieguldītājus, var izmantot tikai tad, ja tiek nodrošināts, ka iepirkuma procedūra notiek pārredzami un šajā saistībā publiskajam sektoram nerodas nepamatotas lielākas izmaksas nekā gadījumā, ja finansēšana būtu publiska. Attiecībā uz pamatotām papildu izmaksām jānodrošina pilnīga pārredzamība. Eiropas Investīciju bankas ziņojumā konstatēts, ka, piemēram, autotransporta nozarē publiskā un privātā sektora partnerības līgumu izmaksas Eiropā bija vidēji par 24 % augstākas nekā salīdzināmi projekti ar tradicionālo finansējumu ([7]). Vēl jo svarīgāk ir šādu jauktas finansēšanas modeļu izmantošanas gadījumā skaidri definēt tiesības un pienākumus, precizēt atbildības jautājumus un nodrošināt efektīvu un ātru konfliktu risināšanas sistēmu, lai nepieļautu papildu ilgtermiņa izmaksas un atbildības problēmu neizdevīgu risināšanu.

3.7. Komisija pamatoti norāda, ka publiskie ieguldījumi var piesaistīt privātā sektora līdzekļus un ka tā ir jādara. Tomēr *REPowerEU* plānā nav ietverts jautājums par attiecīgo publisko līdzekļu refinansēšanu. Fosilajiem resursiem paredzēto subsīdiju atcelšana būtu viena pieeja, kā to panākt; vēl viena pieeja būtu aplikt ar nodokli negaidīto papildu peļņu, kas radusies saistībā ar dziļo naftas un gāzes krīzi un ir milzīga, it īpaši lieliem naftas uzņēmumiem. EESK pauž bažas par to, ka ārkārtīgi lielā enerģētikas uzņēmumu peļņa, no vienas puses, un pieaugošā enerģētiskā nabadzība, ko izraisa enerģijas cenu eksplozija, no otras puses, sabiedrībā var radīt bīstamu destabilizējošu ietekmi. EESK ierosina šo peļņu samazināt ar nodokļu palīdzību un novirzīt kā finansiālu kompensāciju enerģijas patērētājiem, piemēram, finansiāli vājākām mājsaimniecībām vai energoietilpīgiem uzņēmumiem, un izmantot atjaunīgās enerģijas ražošanas un vajadzīgās tīkla infrastruktūras paplašināšanai, it īpaši tāpēc, ka dažās dalībvalstīs par to jau tiek diskutēts vai arī šādi plāni jau tiek īstenoti. EESK uzskata: lai energopakalpojumu uzņēmumus neatturētu no ieguldījumiem mazoglekļa risinājumos, šādu nodokļu noteikšanā jāizmanto ļoti sensitīva pieeja. EESK aicina Komisiju nekavējoties ierosināt attiecīgus pasākumus.

3.8. Infrastruktūras būtība un mērķis, pirmkārt, ir funkcionēšana, nevis elektroenerģijas transports no punkta A uz punktu B kā pašmērķis, kas tādējādi rada pastāvīgu peļņu. Pēdējās desmitgades notikumi, tīkla paplašināšanas problēmas, milzīgais enerģijas cenu pieaugums, kiberuzbrukumu risks un, visbeidzot, bet ne mazāk svarīgi, Ukrainā notiekošais karš skaidri parāda, kas ir galvenais – proti, jautājums par to, kas turpmāk kontrolēs tādu svarīgu infrastruktūru kā energotīkls. Tātad primāri runa ir par sabiedrības interesēm. No tā loģiski izriet, ka infrastruktūrai ir jābūt publiskā sektora īpašumam, kam jādarbojas sabiedrības interesēs un jānovērš esošā nevienlīdzība.

3.9. EESK uzsver, ka "taisnīga pārkārtošanās" nozīmē ne tikai pārkārtošanās finansēšanu. Tā ietver arī mērķi radīt pienācīgu darbu, kvalitatīvas darbvietas un sociālo nodrošinājumu, saglabāt Eiropas uzņēmumu konkurētspēju, tāpēc vajadzīgi sevišķi pasākumi visos līmeņos, it īpaši reģionu līmenī. Citi svarīgi "taisnīgas pārkārtošanās" faktori ir publiskā sektora aktīva un organizatoriska loma un sociālo partneru demokrātiskas līdzdalības nodrošināšana visos līmeņos.

([6]) Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par tematu "ES fiskālās sistēmas pārveide ilgtspējīgai atveseļošanai un taisnīgai pārejai", OV C 105, 04.03.2022., 11. lpp.

([7]) EIB, 2006. gads. *Ex ante construction costs in the European road sector: a comparison of public-private partnerships and traditional public procurement*. Economic and Financial Report 2006/01, Blanc-Brude, F., Goldsmith, H. and Välilä, T., https://www.eib.org/attachments/efs/efr_2006_v01_en.pdf.

3.10. Energotīkls ir kritiskās infrastruktūras daļa. Šīs infrastruktūras atteice vai darbības traucējumi var radīt postošus piegādes trūkumus un apdraudēt sabiedrības drošību. Kritisko infrastruktūru, piemēram, transportu un satiksmi, veselības aprūpes pakalpojumus, finanses un drošību – un tie ir tikai daži sektori – pēdējās desmitgadēs liberalizācijas un privatizācijas viļņa ietekmē Eiropā arvien vairāk pārņem privātie dalībnieki. Šis apstāklisir problemātisks, jo nozares ir savstarpēji saistītas un vienas nozares ievainojamība mazina vai ierobežo citu kritisko infrastruktūru veiktspēju (kaskādes efekts). Šo savstarpējo atkarību, no vienas puses, ir grūti novērtēt, bet, no otras puses, kritiskās infrastruktūras veiktspējas nodrošināšana ir sabiedrības interesēs. It īpaši tirgus satricinājumu vai katastrofu gadījumā, lai nodrošinātu telpiski koordinētu noturību, izšķirošu nozīmi iegūst publiskas koordinācijas iestādes, kurām ir tiesības rīkoties un piekļuves tiesības. Šie riski ir īpaši augsti attiecībā uz elektroenerģiju, bez kuras progresīvas civilizācijas darbība 21. gadsimtā ir praktiski neiedomājama, un plaši energoapgādes pārrāvumi (nodzisums) izraisītu visas sabiedrības sabrukumu.

3.11. Ņemot vērā to, ka Eiropā ēkas patērē gandrīz 40 % no kopējā enerģijas apjoma, enerģētikas pārkārtošanai dzīvojamo māju sektorā sevišķi svarīga ir gudra jaunu tehnoloģiju kombinācija, efektīvi īstenota renovācija un jaunu iedzīvotāju līdzdalības modeļu veicināšana. Elektroenerģijas direktīva veicina šo patērētāju līdzdalību atjaunīgās elektroenerģijas ražošanā un veido būtisku pamatu, lai decentralizēta enerģijas ražošana gūtu sabiedrības atbalstu. Šajā saistībā svarīga ir saskaņošana visas Eiropas mērogā, lai enerģētikas pārkārtošanā varētu piedalīties maksimāli daudz mājsaimniecību. Tādas koncepcijas kā enerģijas koplietošana un kopienas enerģija kopumā paver lietderīgas iespējas izmantot energotīklus maza mēroga, uz pieprasījumu orientētai un tīklus atslogojošai energoapgādei.

3.12. EESK atkārtoti uzsver nostāju, ka jācenšas panākt iespējami lielāku siltumnīcefekta gāzu samazinājumu ar iespējami zemākām sociālekonomiskajām izmaksām. EESK iesaka instrumentus, kas ir saderīgi ar labi regulētu tirgu, tostarp finanšu instrumentus ar daudzgadu finanšu shēmas un *NextGenerationEU* atbalstu, vajadzības gadījumā kombinēt ar regulatīviem pasākumiem nolūkā veicināt efektīvākas enerģētikas vides izveidi. Tomēr jāatgādina: ja rūpīga analīze liecina, ka vērojamas pamatotas pazīmes par esošu vai draudošu tirgus nepilnību, publiskajam sektoram tā ir jānovērš, piemēram, izmantojot ieguldījumus vai tirgus intervences pasākumus.

4. **Īpašas piezīmes**

4.1. Ieguldījumi enerģētikas infrastruktūrā ir vajadzīgi, lai patērētāju un ekonomikas interesēs ātri un izmaksu ziņā efektīvi veicinātu energoapgādes drošību un atjaunīgo energoresursu izmantošanu. Šajā saistībā ir jārisina ļoti izšķirošs jautājums, proti, kas turpmāk kontrolēs tādu ļoti nozīmīgu infrastruktūru kā energotīkls un uzglabāšanas infrastruktūru. Kopš liberalizācijas sākuma elektroenerģijas uzņēmumu ieguldījumu apjoms samazinās. Šis tīklā un ražošanā veikto ieguldījumu apjoma samazinājums ir radījis apgādes traucējumus un kavē atjaunīgo energoresursu izmantojuma turpmāku paplašināšanu.

4.2. No ekonomiskā aspekta raugoties, rodas jautājums, kāpēc energotīkls, kas investoriem ir pievilcīgs ieguldījums, jo tas ir uzticams, nedrīkstētu būt pievilcīgs arī valstij. Ja publiskā sektora rīcībā būtu dividendes, ko katru gadu izmaksā privātie uzņēmumi, tas varētu šos līdzekļus reinvestēt sabiedrības interesēs, tādējādi atslogojot valstu budžetus. Arī tāpēc, ka iepriekš dažos daļējas privatizācijas gadījumos jau ir konstatēts, ka tīri finansiālu apsvērumu dēļ publiskais īpašums būtu bijis racionāls lēmums. Vairākas dalībvalstis jau izmanto publiskas vai daļēji publiskas struktūras. Vienlaikus ir vērojama tendence īpašumus nodot atpakaļ pašvaldībām. Jautājums par to, kādas priekšrocības un trūkumi labi funkcionējošā enerģijas tirgū ir enerģētikas infrastruktūras esībai publiskā un privātā īpašumā un/vai šādas infrastruktūras privātai finansēšanai, noteikti ir svarīgs un būtu jāanalizē Komisijas plānotajā novērtējumā, kurā tiks aplūkotas iespējas optimizēt enerģijas tirgus struktūru. Šādas analīzes rezultāti var kalpot kā vērtīgs lēmumu pieņemšanas rīks dalībvalstīm, kuru kompetencē ir lemt par to, vai energoinfrastruktūra ir publiska vai privāta.

4.3. Tāpēc aizvien svarīgāka kļūst vietējā un reģionālā energoapgāde un komunālo pakalpojumu uzņēmumu nodošana atpakaļ pašvaldībām, it īpaši saistībā ar decentralizācijas stratēģijām. Šajā saistībā ievērojama nozīme ir publiskajiem ieguldījumiem decentralizētā enerģijas ražošanā pašvaldību līmenī. Būtu jāizskata citas finansēšanas iespējas, piemēram, tieša finansēšana ar fondu starpniecību. Sabiedrisko ēku jumti ir īpaši piemēroti veselu rajonu apgādei ar lētu saules enerģiju.

4.4. Dažās dalībvalstīs tiek nodrošināti finansiāli stimuli, lai veicinātu saules fotoelementu sistēmu uzstādīšanu. Austrija, Beļģija, Lietuva, Luksemburga un Spānija vēstulē Komisijai pieprasa, lai administratīvās ēkas, lielveikali, plakanie jumti un rūpnieciskās ražotnes ar noteiktiem priekšnosacījumiem tiktu obligāti aprīkoti ar saules fotoelementu sistēmām. Saules fotoelementu sistēmām jākļūst par normu arī jaunās un renovētās mājās. Minētās valstis aicina Komisiju no ES budžeta piešķirt vairāk naudas šāda potenciāla apguvei. EESK atzinīgi vērtē šo ieceri un aicina Komisiju veikt analīzi par to, kādi ieguldījumi, regulējums un papildu pasākumi, piemēram, pētniecība un izstrāde, ir vajadzīgi, lai veicinātu fotoelementu izstrādi un ražošanu Eiropas Savienībā.

4.5. Runājot par enerģiju kā sabiedrisku labumu, EESK atgādina par Līguma par Eiropas Savienību un Līguma par Eiropas Savienības darbību (LESD) 26. Protokolā par sabiedriskiem pakalpojumiem uzskaitīto Savienības kopīgo vērtību īstenošanu attiecībā uz vispārējas tautsaimnieciskas nozīmes pakalpojumiem LESD 14. panta izpratnē. Tādējādi varētu nodrošināt augstāku efektivitāti un plašāku pieejamību cenas ziņā un novērst tirgus nepilnības.

4.6. Pašreizējā enerģētikas krīze skaidri parāda enerģijas kā sabiedriskā labuma īpašo nozīmi. Līdztekus augstas kvalitātes darbavietu un nodarbinātības saglabāšanai kļūst acīmredzama sociālo un ekoloģisko aspektu savstarpējā saikne. Publiskais īpašums var nodrošināt demokrātisku kontroli, publiskā sektora ieguldījumus, energoapgādes drošību un taisnīgi sadalīt izmaksas, kas saistītas ar enerģētikas nozares pārkārtošanu atjaunīgo energoresursu izmantošanai.

4.7. Lai izvairītos no neatbilstīgiem un neproduktīviem ieguldījumiem, jānovērš pastāvošās neskaidrības un pretrunas attiecībā uz jaunās energosistēmas pamatstruktūrām, tirgus arhitektūru, tirgus lomām un tirgus noteikumiem un, pirmām kārtām, nekavējoties jānovērš sociālā ietekme uz darba ņēmējiem un patērētājiem. Šeit galvenā loma ir taisnīgam ieguldījumu sloga sadalījumam, un tas pats attiecas arī uz iespējamās peļņas taisnīgu sadalījumu. Ieguldījumu vajadzību un rentabilitātes nodrošināšanas iespējas ir viens no svarīgākajiem jautājumiem, kas jārisina, lai ilgtermiņā nodrošinātu optimāli funkcionējošu enerģijas tirgu. EESK pieņem zināšanai Eiropas Savienības Energoregulatoru sadarbības aģentūras (*ACER*) pētījuma secinājumus un attiecīgo paziņojumu par elektroenerģijas un gāzes tirgu un atzinīgi vērtē Komisijas nodomu novērtēt elektroenerģijas tirgu.

4.8. Svarīgs enerģētikas pārkārtošanas aspekts būs koordinācija un organizācija starp importētājiem, reģionālo tīklu operatoriem, iedzīvotāju energokopienām, pašpatērētājiem un energokopienām, kas savu elektroenerģiju izmanto uz vietas, uzglabāšanas uzņēmumiem un piegādātājiem.

Briselē, 2022. gada 22. septembrī

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētāja
Christa SCHWENG

PIELIKUMS

Turpmāk minētais grozījums ieguva vismaz vienu ceturto daļu nodoto balsu, taču tika noraidīts debatēs.

2.9. punkts

Grozīt šādi:

Specializētās nodaļas atzinums	Grozījums
EESK atbalsta Eiropas enerģētikas tīklu (*TEN-E*) ES noteikumu efektīvāku pielāgošanu zaļā kursa mērķiem, it īpaši saistībā ar enerģētikas sistēmas dekarbonizāciju, pārkārtošanos uz klimatneitralitāti, atjaunīgo energoresursu enerģijas ieguves attīstību, energoefektivitāti un enerģētiskās nabadzības riska mazināšanu. Tā kā enerģētikas tīkliem ir būtiska loma enerģētikas sistēmas līdzsvara, noturības un attīstības nodrošināšanā, EESK aicina regulu vairāk vērst uz enerģētikas sistēmas integrāciju, lai tiktu veicināta visu veidu bezoglekļa enerģijas ieguve, un nepieļaut šīs sistēmas dezintegrāciju nekādā veidā. Tāpēc ir atzinīgi vērtējama Padomes un EP iniciatīva ne tikai atjaunīgos energoresursus, bet arī sadales tīklus definēt kā "sevišķi svarīgas sabiedrības intereses".	EESK atbalsta Eiropas enerģētikas tīklu (*TEN-E*) ES noteikumu efektīvāku pielāgošanu zaļā kursa mērķiem, it īpaši saistībā ar enerģētikas sistēmas dekarbonizāciju, pārkārtošanos uz klimatneitralitāti, atjaunīgo energoresursu enerģijas ieguves attīstību, energoefektivitāti un enerģētiskās nabadzības riska mazināšanu. Tā kā enerģētikas tīkliem ir būtiska loma enerģētikas sistēmas līdzsvara, noturības un attīstības nodrošināšanā, EESK aicina regulu vairāk vērst uz enerģētikas sistēmas integrāciju, lai tiktu veicināta visu veidu bezoglekļa enerģijas***, tostarp kodolenerģijas,*** ieguve, un nepieļaut šīs sistēmas dezintegrāciju nekādā veidā. Tāpēc ir atzinīgi vērtējama Padomes un EP iniciatīva ne tikai atjaunīgos energoresursus, bet arī sadales tīklus definēt kā "sevišķi svarīgas sabiedrības intereses".

Pamatojums

Kodolenerģijas ražošanai ir un arī turpmāk būs svarīga loma plašajā mazemisiju tehnoloģiju klāstā, kā to nesenajās runās uzsvērusi EK priekšsēdētāja Urzula fon der Leiena.

Balsošanas rezultāts:

Par: 44

Pret: 109

Atturas: 14